

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА БИТОЛА

Публикацијата е изработена од Фајнанс тинк – Институт за економски истражувања и политики, во рамките на проектот на UN Women „Промовирање на родово-одговорни политики и буџети: кон транспарентно, инклузивно и отчетно управување во Република Северна Македонија“, финансиски поддржан од Швајцарија и Шведска.

Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се мислења и ставови на авторите и нужно не ги претставуваат мислењата и ставовите на UN Women, Обединетите нации или на другите придружни организации.

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА БИТОЛА

Авторки:

Благица Петрески

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Деспина Туманоска

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Март, 2022

СОДРЖИНА

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА БИТОЛА	8
1.1. Локација, големина и население	8
1.2. Пазар на труд	8
1.3. Образование	10
1.4. Социјална заштита	11
1.5. Здравство	12
2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ	13
3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА БИТОЛА ПРЕД КОВИД-19	14
3.1. Структура на приходи	14
3.2. Структура на расходи	14
3.3. Преглед на годишните програми на Општина Битола од родова перспектива	15
3.3.1 Активности од годишни програми на Општина Битола, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	15
3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Битола, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	17
3.3.3 Буџетска структура на активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост	22
4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО	25
4.1 Движење на КОВИД-19	25
4.2 Здравствена заштита на локално ниво	25
4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот	25
5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА БИТОЛА ПО КОВИД-19	26
5.1. Реализација и ребаланс на општинскиот буџет	26
5.2. Влијание на ребалансот врз годишните програми што придонесуваат кон родова еднаквост	28
6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ	32
7. АНЕКСИ	34

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

ТАБЕЛА 1.1: Процена на население во општина Битола, во 2020 година, по возраст	8
ТАБЕЛА 1.2: Број на невработени лица, по пол	8
ТАБЕЛА 1.3: Активни претпријатија, по големина	9
ТАБЕЛА 1.4: Активни претпријатија, по сектор	9
ТАБЕЛА 1.5: Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија	10
ТАБЕЛА 1.6: Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол	10
ТАБЕЛА 1.7: Вработени лица во детски градинки, по пол	11
ТАБЕЛА 1.8: Број на корисници/чки на одделни парични права од социјална заштита, 2019 година	12
ТАБЕЛА 1.9: Карактеристики на здравствен регион Битола	12
ТАБЕЛА 3.1: Активности за еднакви можности	16
ТАБЕЛА 3.2: Активности директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	17
ТАБЕЛА 3.3: Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	18
ТАБЕЛА 3.4: Активности од програмата за јавно осветлување, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	19
ТАБЕЛА 3.5: Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	19
ТАБЕЛА 3.6: Активности од програмата за развојни планови, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	20
ТАБЕЛА 3.7: Активности од програмата за животна средина, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	20
ТАБЕЛА 3.8: Активности од програмата за култура индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	20
ТАБЕЛА 3.9: Активности од програмата за образование, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	21
ТАБЕЛА 3.10: Активности од програмата за спорт и млади, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	21
ТАБЕЛА 4.1: Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19	25
ТАБЕЛА 5.1: Промени во буџетот на програмите со родовата перспектива, настанати со ребалансот за 2021 година и реализација во 2020 година; во илјади денари	29

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ

ГРАФИКОН 3.1: Структура на буџетски приходи	14
ГРАФИКОН 3.2: Структура на буџетски расходи	15
ГРАФИКОН 3.3: Структура на програмите на Општина Битола од аспект на соодветност на активностите за унапредување на родовата еднаквост	22
ГРАФИКОН 3.4: Издвоени буџетски средства според категоризација на програмите	23
ГРАФИКОН 3.5: Издвоени средства соодветни за унапредување на родовата еднаквост, според програма и категоризација	24
ГРАФИКОН 5.1: Ребаланс на буџетот на Општина Битола, преглед на промената на приходи и на расходи	27

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА БИТОЛА

1.1. Локација, големина и население

Општина Битола се наоѓа во Пелагонискиот регион на Република Северна Македонија, меѓу општините Ресен, Демир Хосар, Могила и Новаци. Општината зафаќа површина од 788 км² и, покрај градот Битола, оваа општина вклучува и 65 рурални населени места, од кои три имаат повеќе од 1.000 жители.

Според процената на Државниот завод за статистика¹ во 2020 година населението во општина Битола брои 90.165 жители, од кои 51 процент жени и 49 проценти мажи. Анализата на населението во однос на возраста покажува дека 68 проценти од жителите на општината се работоспособно население на возраст меѓу 15 и 64 години. Сепак, оваа бројка само индицира на вкупното работоспособно население во општината, но не ги вклучува тие што не се активни и не ја нудат својата работна сила на (локалниот) пазарот на труд. Дополнително, табела 1.1 покажува дека во општината живеат 5.736 деца на предучилишна возраст, а 15.920 лица се во пензионерски години, повеќе од 64 години старост, со што коефициентот на старосна зависност изнесува 47,1 проценти, незначително повисок од коефициентот за Пелагонискиот регион од 47,4 проценти (Државен завод за статистика на РСМ, 2020 година). Притоа, 56 проценти од населението постаро од 64 години се жени, а 44 проценти се мажи.

ТАБЕЛА 1.1

Процена на население во општина Битола, во 2020 година, по возраст

	до 6	7 - 14	15 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 64	65+
Вкупно	5.736	7.203	14.880	14.476	12.467	12.460	7.023	15.920
Мажи	2.964	3.755	7.558	7.335	6.175	6.002	3.477	6.946
Жени	2.772	3.448	7.322	7.141	6.292	6.458	3.546	8.974

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

1.2. Пазар на труд

Пелагонискиот регион во кој се наоѓа Општина Битола е еден од најразвиените во поглед на состојбата на пазарот на труд. Имено, податоците укажуваат дека стапките на активност (64,8 проценти) и на вработеност (54,2 проценти) се меѓу највисоките во споредба со другите региони, а стапката на невработеност од 16,3 проценти е пониска од националниот просек од 17,3 проценти во 2019 година. Сепак, не постојат официјални статистички податоци за вработеноста, невработеноста и за активноста на населението по општини, па оттука остануваат непознати статистичките податоци за понудата на работна сила во општината. Според социјалниот план, во општината има 8.667 невработени лица, активни и пасивни баратели на работа, од кои 4.769 се жени, но повеќето пасивни баратели на работа, што ја потврдува пониската стапка на активност на жените, во споредба со мажите.

ТАБЕЛА 1.2

Број на невработени лица, по пол

	Вкупно	Жени	Мажи
Активни баратели	4.403	2.304	2.099
Пасивни баратели	4.264	2.465	1.799

Извор: Социјален план на Општина Битола 2021 – 2024 година

¹Државен завод за статистика на Република Северна Македонија. Население во Република Македонија на 31.12. по специфични групи на возраст, по пол, по општини, според промените во територијалната поделба во 2014 година, по години

Во однос на деловните субјекти што работат на територија на општина Битола, во 2020 година има 3.829 активни субјекти, од кои најголем број или 66 проценти се микропретпријатија што вработуваат до 10 лица, а другите се мали претпријатија (табела 1.3).

ТАБЕЛА 1.3

Активни претпријатија, по големина

Вкупно	Микро	Мали	Средни	Големи
3.829	2.548	1.215	38	28

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Според секторот во кој дејствуваат, најголем дел од активните деловни субјекти работат трговија на големо и на мало, преработувачка индустрија и транспорт и складирање (табела 1.4) што според ИЛО / ЕБРД (2020)² се оценети како најпогодени од кризата предизвикана од КОВИД-19. Оттука, очекувано е дека овие компании може да се соочат со финансиски проблеми и со неможност за навремена отплата на обврски кон Општина Битола по основа на разни даноци и / или такси, што би довело до помал прилив на приходи во општинскиот буџет, наспроти иницијално планираниот износ.

ТАБЕЛА 1.4

Активни претпријатија, по сектор

Сектор	Број на активни субјекти
Земјоделство, шумарство, рибарство	226
Рударство	8
Преработувачка индустрија	337
Снабдување со ел. енергија	10
Снабдување со вода	13
Градежништво	198
Трговија на големо и на мало	1214
Транспорт и складирање	278
Објекти за сместување и храна	211
Информации и комуникации	99
Финансиски дејности и осигурување	21
Дејности во врска со недвижен имот	25
Стручни, научни и технички дејности	394

Административни и помошни услужни дејности	106
Јавна управа и одбрана	8
Образование	78
Здравствена и социјална заштита	197
Уметност, забава и рекреација	108
Други услужни дејности	268

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Поради повољните услови и големината на обработлива површина на битолското поле, земјоделството е една од главните гранки во општината. Според Finance Think (2020)³ земјоделските работници се силно погодени од пандемијата. Тие се најпогодени според бројот на изгубени работни места. Повеќе од 21.000 земјоделски работници го изгубиле своето работно место поради пандемијата, а, за споредба, бројот на изгубени работни места во преработувачката индустрија е малку повеќе од илјада. Најмногу изгубени работни места има меѓу работниците за сопствена сметка и неплатените семејни работници, кои најчесто се жени. Но, овие работници беа најмалку заштитени со владините мерки, со оглед на тоа што 59,5 проценти се неформално вработени и / или работат во нерегистриран бизнис.

²ILO/EBRD (2020) COVID-19 and the world of work: Rapid assessment of the employment impacts and policy responses in North Macedonia. International Labour Organization 2020

³Finance Think (2020) Земјоделски работници: тивка жртва на пандемијата? Бриф за политиката бр. 46 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика Скопје

1.3. Образование

Образованието во општина Битола се изведува во 12 редовни основни училишта и во седум средни училишта, кои нудат гимназиско, медицинско, економско и стручно образование за машинско и електротехничко образование, сите во државна сопственост.

Во учебната 2020 / 2021 година во основните училишта во Битола се запишани 7.646 ученици/чки, 48 проценти девојчиња и 52 проценти момчиња. Во средните училишта во општина Битола, во учебната 2020 / 2021 година се запишани вкупно 3.997 ученици/чки, од кои 49 проценти девојчиња и 51 процент момчиња. Од вкупниот број ученици/чки во основно образование, 44 проценти или 3.388 деца се ученици/чки во првите четири одделенија, до 10-годишна возраст (табела 1.5). Тоа укажува дека приближно толкав број вработени родители добија право на ослободување од работа и од работни обврски во периодот 10 март – 8 јули 2020 година, со одлуката на Владата⁴ донесена на 10 март 2020 година во насока на спречување на ширењето на болеста КОВИД-19.

Истата учебна година во основно образование во Битола се вработени 728 наставници/чки, а родовата анализа на вработените наставници/чки во табела 1.6 покажува доминантност на вработени наставнички, наспроти наставници. Од вкупниот број наставници/

чки во основно образование, 573 или 78,7 проценти се жени, а 155 од наставниците се мажи. Во средните училишта се вработени вкупно 418 наставници/чки, од кои 268 (64 проценти) се жени, а 150 (36 проценти) се мажи.

ТАБЕЛА 1.6

Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол

Вид училиште	Пол	Број на наставници/чки
Редовни основни училишта	жени	573
	мажи	155
Средни училишта	жени	268
	мажи	150

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Родовата анализа на наставниците/чките во основните и во средните училишта во општина Битола покажува дека образованието во оваа општина го водат жени, кои директно се засегнати со одлуката на Владата за затворање на училиштата донесена на 10 март 2020 година, како една од мерките за спречување на ширењето на КОВИД-19.

ТАБЕЛА 1.5

Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Вкупно	850	854	843	841	896	871	848	829	814
Ученички	404	431	402	429	418	437	410	377	392
Ученици	446	423	441	412	478	434	438	452	422

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁴Влада на РСМ (2020) Извадок од нацрт-записник на 15. седница на Влада на Република Северна Македонија, одражана на 10 март 2020 година

1.4. Социјална заштита

Социјалната заштита во општина Битола се нуди преку следнава мрежа на установи и на институции:

- Две детски градинки за згрижување деца на предучилишна возраст, до шест години
- Дневен центар за лица со телесна и интелектуална попреченост
- Центар за привремено згрижување жртви на семејно насилство
- Три домови за стари лица
- Четири мали групни домови
- Меѓуопштински центар за социјална работа

Во општина Битола има две јавни установи за згрижување деца на предучилишна возраст, детската градинка „Естреја Овадија Мара“, која располага со осум објекти од кои 5 во градот и 3 во руралните населени места Оризари, Бистрица и Кукуречани, и детската градинка „Мајски цвет“ со шест објекти. Според Државен завод за статистика на РСМ⁵, во двете установи имаат проектиран капацитет за згрижување на 1.420 деца, а во 2017 година, поради недостиг од слободни места, 556 деца не биле примени во детска градинка, што укажува на недостиг од слободни капацитети.

Во детските градинки има вкупно 194 вработени, од кои 178 се жени, а 16 се мажи што најчесто се вработени како административни и технички работници (табела 1.7).

ТАБЕЛА 1.7

Вработени лица во детски градинки, по пол

	Директори и стручни соработници/чки	Негуватели/ки	Воспитувачи/ки	Административни и технички работници/чки	Готвачи/ки
Вкупно	8	78	51	37	23
Жени	8	78	51	23	21
Мажи	0	0	0	14	2

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁵Државен завод за статистика на РСМ (2017) Установи за згрижување и за воспитание на деца – детски градинки – центри за ран детски развој

Дневниот центар за лица со телесна и интелектуална попреченост има 7 вработени лица и 1 волонтер, но само еден од вработените е стручно лице, дефектолог, а во центарот недостигаат профили на психолог, логопед и на социјален работник. Во центарот се запишани 21 лице, но само 13-15 лица редовно ги користат услугите. Тука, услуги добиваат лица од 8 до 45-годишна возраст, иако формално центарот има старосна граница до 26 години. Тоа може да го отвори прашањето дали програмите одговараат на потребите на корисниците и во која мера се приспособени на нивната возраст. Дополнително, истакната е потребата за Дневен центар за ран третман на лица со попреченост до 6-годишна возраст, каде што ќе се нудат индивидуални третмани уште од најмала возраст, со цел подобрување на нивната состојба од мали нозе.

Центарот за социјална работа – Битола е меѓуопштински центар со надлежност за општините Битола, Новаци и Могила и работи на обезбедување услуги за социјална заштита и за парични права од социјална заштита. Тука жителите може да добијат социјални услуги за информирање и за упатување, стручна помош и поддршка и советување од тим во кој нема педагог, а бројот на социјални работници е недоволен. Дополнително, жителите на Битола тука ги остваруваат своите парични права, најчесто по основа на додаток за помош и за нега од друго лице и гарантирана минимална помош (табела 1.8).

ТАБЕЛА 1.8

Број на корисници/чки на одделни парични права од социјална заштита, 2019 година

Вид помош	Број на корисници
Гарантирана минимална помош	1.454
Надомест за помош и за нега од друго лице	799
Еднократна парична помош	4.537
Надомест поради попреченост	177
Образовен додаток	639
Родителски додаток	1.456
	865

Извор: Социјален план за Општина Битола 2021-2024 година

Дополнително, како понудувач на услуги од социјална заштита на жителите на Крива Паланка се појавува и Општина Крива Паланка. Општината има развиено мобилен сервис за помош и нега на стари и исцрпени лица од руралните населени места и грижа за ранливи поединци во зимски услови.

1.5. Здравство

Здравствениот регион Битола е еден од 30 здравствени региони во Република Северна Македонија, опфаќа 130 населени места и нуди услуги на повеќе од 100 илјади жители. Карактеристиките на овој здравствен регион се прикажани во табела 1.9.

ТАБЕЛА 1.9

Карактеристики на здравствен регион Битола

Површина во км ²	Број на населени места	Број на жители	Жители на км ²
1.716	45	100.597	60,3

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

Во здравствен регион Битола има 396 лекари, од кои 244 се специјалисти, 122 се лекари по општа медицина, а другите 30 се специјализанти. Во овој регион има 8 лекари специјалисти и 9 здравствени работници што работат во дејноста за здравствена заштита на жени и е еден од здравствените региони со најголем број здравствен персонал што нуди заштита на жени.

Здравствената заштита во општина Битола се нуди од три јавни институции, Клиничка болница – Битола, Здравствен дом - Битола и Центар за јавно здравје – Битола, и од неколку приватни здравствени установи. Клиничката болница е основана во 2005 година, а денес има 28 болнички одделенија и 844 вработени лица.⁶

⁶ www.bolnicabitola.mk

2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ

Целта на оваа анализа е итна процена на влијанието на пандемијата на КОВИД-19 на локални програми и активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Методологијата користи пристап до документациска анализа на локалниот буџет за 2021 година и до сите направени ребаланси, како и анализа на сите постојни локални програми со цел идентификација на родово специфични активности. Притоа, документациската анализа е спроведена низ следниве чекори:

1. Буџетска анализа на структурата на приходите и на расходите на Општината (според намена на ниво на ставка) со цел утврдување на финансискиот потенцијал.

2. Анализа на сите локални програми за 2021 година, со цел утврдување активности што се насочени кон унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, активностите директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост се категоризирани со 2; 1 доколку се индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост; и 0 доколку не придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, директно насочените активности имаат примарна цел да ја унапредат родовата еднаквост во општината, додека индиректните не целат примарно кон унапредување на родовата еднаквост, но нивното спроведување може да придонесе кон зголемување на еднаквите можности на жените и на мажите.

3. Буџетска анализа на активностите категоризирани со 2 и со 1, со цел утврдување на учеството на алоцираните средства за нивно спроведување во вкупната програма и во буџетот на Општината.

4. Споредбена анализа на иницијалниот буџет и на неговите ребаланси, со цел утврдување на ефектите од КОВИД-19 врз финансискиот потенцијал на општината и врз активностите насочени кон унапредување на родовата еднаквост.

Во рамки на документациската анализа се користени податоци од буџетот на Општина Битола за 2021 година и локалните годишни програми за 2021 година што се јавно достапни. Како извор на податоци се користени веб-страницата на Општината, службените весници, податоци добиени преку директна комуникација со претставници од локалните институции и од секторот за изработка на буџет при Општина Битола.

Со цел збогатување на анализата со квалитативни наоди, на 27 септември 2021 година е спроведено интервју со координаторката за еднакви можности на Општина Битола, во согласност со претходно утврден полуструктуриран водич за интервју. Целта на интервјето е добивање квалитативни наоди за учеството на координаторката и на комисијата за еднакви можности во процесот на подготовка и на разгледување на локалните годишни програми заради вклучување на принципот на еднакви можности и за да се утврди дали и во која мера КОВИД-19 изврши влијание врз програмата за еднакви можности на мажите и на жените и врз други програми во кои е вметната родовата перспектива.

За да добиеме увид во потребите на локалните жени и мажи за активности што се во надлежност на локалната власт (социјална заштита, уредување градежно земјиште, образование, паркови и зеленило и слично) со цел подобрување на квалитетот на живот во заедницата и унапредување на родовата еднаквост, како и влијанието на пандемијата врз животот во локалната заедница, спроведена е фокусна група со жители на општина Битола, чиешто регрутирање следеше структуриран тек. Имено, за учесници беа избрани жители на општината што имаат искуство во користење на некоја активност од Општината (на пример, еднократна финансиска помош) или имаат потреба од активност што може да ја понуди Општината со цел унапредување на родовата еднаквост и на квалитетот на живот.

3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА БИТОЛА ПРЕД КОВИД-19

3.1. Структура на приходи

Општина Битола, според буџетскиот приход што е на располагање, може да се класифицира како една од најразвиените општини во Република Северна Македонија. Анализата на буџетот на Општина Битола, планиран за 2021 година, ја почнуваме со преглед на структурата на приходи, прикажана на графикон 3.1. Вкупниот планиран буџет за 2021 година изнесува 2.165,8 милиони денари. Тоа што се гледа јасно, како и кај другите општини, е дека **финансирањето од централниот буџет е најголем извор на финансирање, со оглед на тоа дека 67 проценти** од приходите на Општината се по основа на трансфери и на донации што, главно, се користат за извршување на пренесените надлежности во образование, култура и во детски градинки. Сепак, освен приходите по основа на трансфери, Општина Битола има поголем капацитет за финансирање преку сопствени извори. Па, така, следен извор на финансирање според големината се **даночните приходи, со учество од 19 проценти** во вкупните приходи. Во оваа категорија, најголем дел (44 проценти) отпаѓаат на приходи од даноци на специфични услуги, во кои спаѓаат различни комунални такси (за привремен престој, за истакнување фирма, односно назив на деловна просторија, за користење улици со различни возила, што се плаќа при регистрација на возилата, за користење и за одржување јавно осветлување, за истакнување реклами и информации, за паркирање, надомест од комунална дејност и други) и дополнителни девет проценти од такси на користење или дозволи за вршење дејност. Другите даноци во надлежност на Општината учествуваат со 56 проценти, од кои најголеми се даноците на имот (39 проценти) и данок од доход, добивка и капитални добивки (осум проценти). Следен извор на финансирање се **капиталните приходи, учествуваат со седум проценти** во вкупните приходи и, главно, доаѓаат од продажба на општинско земјиште. Слично како и капиталните приходи, **седум проценти** од вкупните приходи се собираат преку **неданочни приходи** како глоба, судски и административни такси, такси и надомест и други владини услуги, или таканаречени

парафискални давачки за компаниите и за жителите на општината. Ваквата структура упатува на тоа дека општината иако е зависна од централниот буџет, има основа и потенцијал за финансирање и од сопствени извори.

ГРАФИКОН 3.1.

Структура на буџетски приходи

Извор: Буџет на Општина Битола, пресметка на авторите

3.2. Структура на расходи

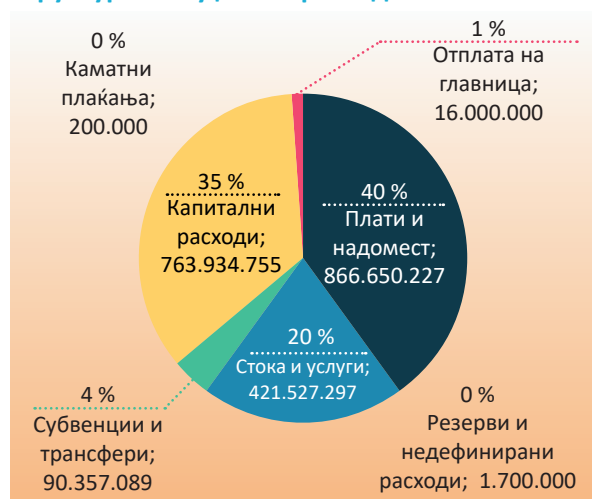
Структурата на буџетските расходи на Општина Битола е претставена на графикон 3.2 и упатува на податокот дека 40 проценти од расходите се наменети за **плати и за надомест**, во кои спаѓаат платите и придонесите на администрацијата на Општината и на лицата вработени во противпожарна заштита, основно и средно образование, детски градинки и култура. Следна категорија по големина се **капиталните расходи** со учество од 35 проценти во вкупните расходи, од кои најголем дел (89 проценти) се наменети за градежни активности. Расходите за **стока и за услуги** се следна категорија (20 процент) што опфаќаат различни трошоци за договорни услуги, комунални услуги, греење, комуникација и транспорт, материјали и ситен инвентар, патни и дневни расходи, поправки и тековно одржување и привремени вработувања. Расходите за **социјалните бенефиции, различни субвенции и трансфери учествуваат со**

четири проценти во вкупните расходи. Отплата на долгови и на камата е минимална со учество од 0,01 проценти во вкупните расходи.

Структурата на расходите на општината упатува на разумен распоред со развојна компонента. Општина Битола е една од најразвиените општини и таквата карактеристика е истакната и во структурата на расходите, каде што се забележува развојната компонента изразена преку капиталните расходи. Земајќи предвид дека и апсолутниот буџет на Општината е висок, учеството на капиталните расходи од 35 проценти во планирани расходи може да претставува значаен двигател на развојот на општината и на квалитетот на живот во општината. Ова е особено значајно за родовата еднаквост затоа што, освен директните активности за унапредување на положбата на жените и на мажите, вкупната инфраструктура и инвестициите во институции како што се градинки и домови за стари лица, може значајно да придонесе за подобрување на еднаквите можности на жените и на мажите во општината. Придобивките од овие инвестиции се, главно, преку создавање околина што дава можности и поголем пристап до јавни услуги со што директно се влијае врз намалување на товарот на неплатена работа во домот, особено на женските членови на семејството, грижа за деца и за стари лица и индиректно се зголемува можноста жените да се активираат на пазарот на труд.

ГРАФИКОН 3.2

Структура на буџетски расходи

Извор: Буџет на Општина Битола, пресметка на авторите

3.3. Преглед на годишните програми на Општина Битола од родова перспектива

3.3.1 Активности од годишни програми на Општина Битола, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Со цел обезбедување еднакви можности на жените и на мажите, жители/ки на општина Битола, а во согласност со Законот за еднакви можности на жените и на мажите⁷, членот 14, Општината е должна во рамки на своите годишни програми, планови и стратегии да го вклучи принципот за родова еднаквост и да ги промовира и унапреди еднаквите можности меѓу жените и мажите. За таа цел, во 2005 година е формирана Комисија за еднакви можности, како постојано тело, чиешто работење е уредено во Статутот на општината, чијашто обврска е контрола и спроведување на законот на општинско ниво. Во моментот, комисијата за еднакви можности (КЕМ) на Општина Битола има седум члена, од кои четири жени и тројца мажи, членови на општинскиот совет. Од редот на државните службеници, Општините се должни да изберат координатор/ка и заменик-координатор/ка за еднакви можности на жените и на мажите. КЕМ нема законска обврска за подготовка на програми, планови или стратегии за еднакви можности на жените и на мажите, Општина Битола има подготвено програма за еднакви можности на жените и на мажите за 2021 година, во кој се алоцирани 345 илјади денари за спроведување активности во насока на унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, прикажани во табела 3.1.

Програмата за еднакви можности се изработува врз база на постојната стратегија за еднакви можности во чијашто подготовка учествувале граѓански организации што дејствуваат во полето на еднаквите можности.

Врз основа на стратегијата, која е тригодишна, правиме програми секоја година. Покрај членовите на советот и општинската администрација, во подготовка на стратегијата учествуваа и здруженија на граѓани – претставник на Општина Битола

⁷Службен весник на Република Северна Македонија 6/12. Закон за еднакви можности на мажите и жените

ТАБЕЛА 3.1

Активности за еднакви можности

Активност	Буџет
Воведување родов пристап во креирање политика	-
Зголемување на учеството на жените и на мажите во донесувањето одлуки и пристапот до ресурси	-
Родова еднаквост преку образование	70.000
Родова еднаквост преку култура	-
Родова еднаквост преку медиуми	65.000
Родова еднаквост преку здравство	45.000
Родова еднаквост преку социјална заштита	15.000
Родова еднаквост преку спорт	-
Активности против родово основано насилство и трговија со луѓе	60.000
Економско засилување на жените	60.000
Соработка на локалните КЕМ од Пелагонија	30.000

Извор: Програма за еднакви можности на Општина Битола за 2021 година

Подетално⁸, активностите поврзани со родово одговорно креирање политика предвидуваат изработка на стратегија за еднакви можности, обуки за родова интеграција на општинската администрација, механизми за следење родово еднакви резултати. Во рамки на активностите за родова еднаквост преку образование е предвидена анализа на причините за помал опфат на девојчиња во училиштата, премостување на родовиот јаз во техничките науки, обуки за родово базирано насилство и таблети за следење на наставата на далечина. Во делот на култура, предвидена е организација на прослава за денот на жената и културни настани на уметнички. Постигнување родово еднаквост преку медиуми вклучува кампања за засилување на жртвите на семејно насилство, за еднаква поделба на товарот во домот и за дигитализација на женски бизнис. Во делот на здравство се предвидени кампањи за сексуално преносливи болести и репродуктивно здравје, а социјалната заштита вклучува активности за зголемување на квалитетот на живот на жените и на мажите. На крај, активностите предвидени за економско засилување на жените се насочени

кон нивна информираност за постојните мерки за вработување, подигнување на свеста на руралните жени и влијанието на климатските промени врз жените во земјоделството. Сите предвидени активности треба да ги реализираат девет локални граѓански организации што се избрани на јавниот повик за поддршка на проекти и на програмски активности за здруженија на граѓани што работат во областа на еднаквите можности од 1 март 2021 година, на кои им се доделени буџетски средства од 30 до 50 илјади денари⁹.

Предвидениот буџет за спроведување на програмата за еднакви можности се трансферира до здруженија на граѓани што аплицираат со свои активности и ги реализираат во согласност со програмата – претставник на Општина Битола

Но, буџетот наменет за спроведување на активностите од оваа програма и, особено, буџетот доделен на поединечна граѓанска организација е релативно мал за да се направат суштински, трансформативни промени и е доволен само за спроведување одредени информативни кампањи (подготовка и делење летоци, соопштенија и конференции за печат), кои, сепак, не би имале значајно влијание врз подигнување на свеста на локалното население и унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница.

Освен во подготовка на програмата за еднакви можности, КЕМ не е вклучена во подготовка на другите годишни програми под надлежност на Општината, утврдени со Закон за локална самоуправа¹⁰, членот 22, туку само ги разгледува другите локални програми.

Се трудевме, укажувавме дека КЕМ треба да биде вклучена во подготовка на другите програми, но не успеавме секогаш. Договорот е од оваа година да ги разгледуваме пред да се донесат за да имаат родов баланс...Минатата година, ги повикавме одговорните лица од другите клучни одделенија (комунално одделение, урбанизам, животна средина, култура, спорт) и им дадовме одредени насоки како да им бидат програмите родово сензитивни – претставник на Општина Битола

⁸ Детална табела со сите активности е дадена во анекс 1.

⁹ Општина Битола – записник од повик за поддршка на проекти и на програмски активности за здруженија на граѓани што работат во областа на еднаквите можности бр. 08-108/4

¹⁰ Службен весник на Република Северна Македонија 29/02. Закон за локална самоуправа

Според Законот за локална самоуправа, Општината е задолжена да изработува годишни програми за следниве надлежности: локален економски развој, образование, социјална заштита, спорт, млади, култура, локални патишта и улици, градежно земјиште, противпожарна заштита, меѓународна соработка и соработка со НВО. Притоа, родовата перспектива треба да биде вклучена во сите годишни програми, со цел обезбедување еднакви можности и унапредување на животот на жените и на мажите во локалната заедница. Анализата на годишните програми на Општина Битола покажува дека родовата перспектива е земена предвид при изработка на шест од овие програми: 1) програма за спорт, 2) програма за локален економски развој, 3) програма за јавно осветлување, 4) програма за уредување градежно земјиште, 5) програма за туризам и 4) програма за социјална, детска и здравствена заштита. Но, активности што се директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост има само во програмите за спорт и за социјална заштита, насочени кон поддршка на женски спортски здруженија и обука на негуватели во домашни услови.

ТАБЕЛА 3.2

Активности директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Програма	Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Програма за спорт	Женски спортски здруженија	1.000.000	3,1 %
Програма за социјална заштита	Обука на негуватели во домашни услови	330.000	3,6 %

Извор: Годишни програми на Општина Битола за 2021 година

Активноста за обука на негуватели е важна од два аспекта: 1) најголем дел од лицата што ја посетуваат оваа обука се жени (Finance Think, 2021)¹¹. Тоа го потврдуваат и податоците добиени од општината, според кои од 15 лица што ја завршиле обуката за 2021 година, само двајца се мажи и 2) ангажманот на негуватели во домашни услови, на стари исцрпени лица или лица со попреченост ќе го намалат товарот на членовите на семејството, најчесто жените, за грижа и нега за овие лица, со што ќе се зголеми нивното слободно време и можностите за активација на пазарот на труд. Иако во Битола има три домови

за стари лица, сепак жителите истакнуваат дека има потребата за услуги насочени кон оваа категорија лица. Родителите на деца со посебни потреби особено ја истакнуваат потребата за оваа услуга, од аспект на олеснување на нивната улога околу давање соодветна нега на своите деца.

Недостигаат институции што би нуделе услуга за повремено згрижување, како еден вид одмена за жените, бидејќи најчесто грижата е на жените... за згрижување деца, стари лица, деца со посебни потреби... - жителка на Битола

На моето дете му е потребна специфична нега, а јас не сум медицинско лице за да му ја овозможам. Ми треба некој да ми помага, некој што има познавање и вештини – жителка на Битола

3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Битола, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Освен активности директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, во годишните програми може да се утврдат и активности што не се родово специфични, но нивното спроведување може индиректно да го подобри животот на жените во општината. Анализата од родова перспектива на сите годишни програми за 2021 година покажа дека потребите и навиките на жените и на мажите во локалната заедница се индиректно земени превид при подготовка на неколку годишни програми, како програмата за туризам, програмата за локален економски развој, програмата за јавно осветлување, програмата за спорт, програмата за уредување градежно земјиште и програмата за социјална, детска и здравствена заштита. Оттука, поголем дел од активностите во овие програми се индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост во општина Битола.

Според табела 3.2, во програмата за социјална заштита за 2021 година се издвоени повеќе од 1,6 милион денари за активности што може индиректно да го подобрат животот на жените и на мажите во локалната заедница. Дел од тие активности се насочени кон финансиска помош на лица изложени на социјален ризик, заштита на стари лица, инклузија

¹¹ Finance Think (2021) Дали мерките за вработување обезбедуваат еднаков пристап на мажи и на жени? Бриф за политиката бр. 51. Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје

на деца во градинки, зголемување на капацитетите на градинките, ангажман на образовни асистенти, одржување регионален ресурсен центар на слепи лица, подобрување на инфраструктурата за лица со попреченост, формирање мултифункционален центар за градење капацитети на ранливите лица и сл. Сите активности се родово сензитивни ако се земе предвид дека се насочени кон жени и мажи изложени на социјален ризик, па освен финансиска поддршка, нивното спроведување ќе го олесни животот на лицата, најчесто жени, што се грижат за стари лица и / или лица со попреченост. Од активностите насочени кон детска заштита, сите активности за помош и за поддршка на ученици преку образовни асистенти и едукатори ги категоризираме како активности што се родово специфични, со оглед на тоа што најчесто за овие деца се грижат мајките, па преку овие две активности ќе се олесни грижата за нивните деца, ќе се намали неплатената работа во домот, но ќе им се даде и можност за активација на пазарот на труд. Во 2021 година се ангажирани шест образовни асистенти, сите жени, кои треба да им помагаат на учениците со попреченост во средните училишта. И средствата издвоени за здравствено воспитување на населението, поддршка на ранливи граѓани како жртви на семејно насилство, поттикнување на ранливите лица за активно вклучување во социо-економскиот живот, се родово специфични и се очекува да ги подбрат услугите што се нудат на граѓаните изложени на социјален ризик.

Во оваа програма е предвидена и активност за зголемување на капацитетите на детските градинки, што треба да се изведе во соработка со Светска банка. Според податоци добиени од Општината, во јуни 2021 година е почната изградбата на оваа градинка, чијшто рок за изградба е предвиден на 16 месеци. Дополнително, во програмата за развојни планови, која ја анализираме подолу, се предвидени 26 милиони денари за изградба на детска градинка во АРМ, која ќе биде изградена со донација од 200 илјади евра од компанијата „Кромберт и Шуберт“. Несомнено, овие активности се насочени кон надминување на проблемот со слободни места во постојните детски градинки, но, според жителите, освен нови капацитети, потребни се и промени во работното време на градинките или развој на нови услуги што би понудиле привремено згрижување мали деца во различен дел од денот. Тоа ќе им овозможи на родителите што се грижат за нив, најчесто мајките, да работат и втора смена или да имаат слободно време за извршување на свои обврски во попладневните часови.

Можеби би требало да се поработи на тоа за мајките што имаат мали деца, ако се планира некаква активност и услуги за згрижување мали деца. Поради ограниченото работно време на градинките, само прва смена, може да се размислува за воведување услуги за згрижување и попладне или за привремено згрижување, дали во рамки на градинките... – жителка на Битола

Барам вработување, но да биде само прва смена. Ако работам втора смена, нема кој да се грижи за моето дете – жителка на Битола

ТАБЕЛА 3.3

Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Парична помош	5.000.000	39,5 %
Заштита на стари лица	50.000	4 %
Партиципација во детски градинки	200.000	1,6 %
Инклузија на деца Роми во детска градинка	540.000	4,2 %
Регионален ресурсен центар за слепи лица	80.000	0,6 %
База на податоци за ранливи лица	200.000	1,5 %
Ангажман на образовни асистенти	1.000.000	7,5 %
Едукатори за деца Роми	400.000	3 %
Јавни работи	1.000.000	7,5 %
Инфраструктура за лица со попреченост	1.000.000	7,5 %
Инфраструктура за лица со попреченост во домот на лицата	1.000.000	7,5 %
Отворање мултифункционален центар	1.000.000	7,5 %
Превенција и еднакви можности во општествената, здравствената и социјалната заштита на лица од ранливи групи	100.000	0,7 %
Центар за советување за кариера и за здравство	350.000	2,6 %
Информативни средби со Ромско население	20.000	0,1 %
Подготовка на прирачник за поттикнување на лицата од ранливи категории за активно вклучување во социо-економскиот живот	152.875	1,1 %
Поддршка на НВО за советување ранливи граѓани	100.000	0,7 %
Згрижување лица изложени на ризик	600.000	4,2 %

Извор: Програма за социјална заштита на Општина Битола за 2021 година

Програмата за јавно осветлување предвидува развој на нова мрежа на осветлување со што ќе се зголеми безбедноста, па оттука дел од активностите во табела 3.3 се родово специфични со оглед на тоа што недостигот од јавно осветлување е еден од главните ризици што го прави користењето јавен простор небезбедно (Реактор и UN Women, 2020)¹². Квалитетното осветлување на општината ќе ја зголеми мобилноста на жителите, особено на жените, кои повеќе пешачат и помалку имаат возачки дозволи и сопствени возила¹³ и ќе овозможи поголема искористеност на јавниот простор. Генерално, жителите на Битола го оценуваат јавното осветлување како солидно и важно за безбедно движење низ општината, но посочуваат дека во споредните улици сè уште недостига квалитетно осветлување.

ТАБЕЛА 3.4
Активности од програмата за јавно осветлување, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Поправка и одржување на јавното осветлување во град и во рурални места	34.000.000	40,3 %
Изградба на капацитети во енергетиката	6.195.899	7,3 %
Реконструкција на капацитети во енергетиката	14.533.737	17,2 %

Извор: Програма за јавно осветлување на Општина Битола за 2021 година

Според Општината, програмата за уредување градежно земјиште е родово сензитивна бидејќи со оваа програма се предвидуваат градежни активности со што ќе се одговори на потребите на граѓаните разгледувани од родов аспект. Анализата покажа дека во рамки на оваа програма, само активностите што се насочени кон изградба или реконструкција на капацитети за водоснабдување може да имаат индиректно влијание врз унапредувањето на родовата еднаквост. Имено, квалитетното и регуларно водоснабдување може значително да го олесни домашните обврски, кои најчесто се товар на жената, и, оттука, да влијае врз подобрување на еднаквите

можности. За овие активности се издвоени 13 милиони денари, што е само 4,5 проценти од вкупната програма (табела 3.4). Дополнително, во рамки на програмата е предвидена е изградба / реконструкција на седум детски паркови, што е од особено значење за унапредување на родовата еднаквост од аспект што овие паркови се места каде што децата поминуваат дел од своето слободно време, најчесто во придружба на своите мајки, баби, дадилки и сл. Изградбата на рампи за лица со попреченост и санацијата на тротоарите ќе ја подобри локалната инфраструктура за полесна мобилност на жителите, особено лица со попреченост и родители, најчесто мајки со детски колички.

ТАБЕЛА 3.5
Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Изградба на капацитети за водоснабдување	309.156	0,2 %
Реконструкција на капацитети за водоснабдување	13.518.218	4,3 %
Детски паркови	10.001.000	3,2 %
Изградба на рампи за лица со попреченост	1.000.000	0,3 %
Санација на тротоари	10.000.000	3,2 %

Извор: Програма за уредување градежно земјиште на Општина Битола за 2021 година

Активности за реконструкција на водоводна мрежа се предвидени и во програмата за развојни планови, каде што 6,3 милиони денари се алоцирани за улиците „Втори август“, „Булевар Први мај“ и „Довлецик“. И активностата за изградба на детска градинка во АРМ е значајна за унапредување на родовата еднаквост од неколку аспекти. Прво, инвестициите во детски градинки ќе го намалат проблемот со недостиг од слободни места, па родителите, најчесто мајките, кои се грижат за децата на предучилишна возраст

¹² Реактор и UN Women (2020) Родово базирано насилство на јавни места во Скопје

¹³ Според Реактор – инфографикон: пандемијата и транспортот, 18 проценти од сопствениците на возила и 30 проценти од сопствениците на возачки дозволи се жени

ќе добијат можност за активација на пазарот на труд. Второ, отворањето нова градинка ќе значи и нови работни места, а, според дел 1.4, најголем дел од вработените во детските градинки се жени. Но, ова е значајно само од аспект на економско засилување на жените што работат на овие позиции, додека од аспект на елиминирање на родовите стереотипи, овој податок дополнително ги зацврстува. Поттикнувањето на мажите да се вклучат во економија на грижа може да доведе кон намалување на сфаќањата дека жената е таа што треба да се грижи за децата и за другите зависни членови во семејството, формално и неформално.

ТАБЕЛА 3.6

Активности од програмата за развојни планови, индиректно насочени кон унапредување на родова еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Реконструкција на водоводна мрежа	6.367.834	2,4 %
Изградба на детска градинка	26.038.989	9,6 %

Извор: Програма за развојни планови на Општина Битола за 2021 година

Во програмата за животна средина е предвидено спроведување на проектот „Екоофанзива“ што вклучува уредување и обезбедување нови зелени површини, активност што, исто како и детските паркови, е родово специфична со оглед на тоа што овие површини, веројатно, повеќе ги користат жените, во улога на мајки, баби, дадилки, па дел од слободното време со децата го поминуваат токму тука. За спроведување на проектот се предвидени 400 илјади денари, или 8 проценти од вкупната програма.

ТАБЕЛА 3.7

Активности од програмата за животна средина, индиректно насочени кон унапредување на родова еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Проект „Екоофанзива“	400.000	8 %

Извор: Програма за животна средина на Општина Битола за 2021 година

Организацијата на детското ликовно студио „Мал битолски Монмартр“ во рамки на програмата за култура е исто така значајна за унапредување на родовата еднаквост, со оглед на тоа што на ваквите настани децата се најчесто придружувани од своите родители, најчесто мајките, па може да придонесат кон поквалитетно слободно време. Жителите на Битола ја истакнуваат потребата од повеќе културни и забавни настани што ќе го подобрат квалитетот на слободното време на сите, особено на децата и на родителите.

Во општината претходно, но и сега во периодот на пандемијата, се чувствува недостиг и потреба од културни настани за граѓаните, едукативни и информативни активности со кои би се вовела забава и би се надминала монотонијата... Децата место да седат пред телевизор, телефон, треба да се дружат и да се едуцираат. Детски фестивали, театарски претстави....тоа ни треба – жителка на Битола

ТАБЕЛА 3.8

Активности од програмата за култура индиректно насочени кон унапредување на родова еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
„Мал битолски Монмартр“	250.000	2,1 %

Извор: Програма за култура на Општина Битола за 2021 година

Во програмата за образование само 0,1 процент од буџетските средства се наменети за спроведување родово одговорни активности. Имено, само активностите насочени кон опремување на училиштата со наставни помагала и унапредување на капацитетите на наставниот кадар преку семинари и конференции може да влијаат врз подобрување на еднаквите можности од неколку аспекти. Прво, во дел 1.3 видовме дека најголем дел од наставниците/чките во основните и во средните училишта во општината се жени, па инвестициите во подобрување на условите може да имаат позитивно влијание и подобрување на квалитетот на работното место. Второ, подобрените услови на изведување на наставата ќе создадат стимулативна средина за учење, па потребата на децата за дополнителна помош при совладување на наставниот материјал ќе ја намали обврската на родителите, најчесто мајките, дел од своето време да го поминуваат во нудење помош на своите деца. И трето, активности насочени кон обука, усовршување

и наградување на просветните работници ќе ја афирмираат нивната улога во општеството и ќе го зголемат нивниот човечки капитал.

Според жителите, во програмата треба да се предвидат средства за продолжен престој за првите одделенија во основно училиште, што е неопходно за подобрување на родовата еднаквост, од аспект на ослободување на родителите, најчесто мајките, за грижа на децата по завршување на наставните часови, што, од друга страна, ќе ја поттикне активацијата на пазарот на труд.

Детето е второ одделение. Не знае само да си оди од училиште до дома, ниту дома само да се грижи за себе. Јас морам да ги исполнувам овие задачи и затоа сум невработена – жителка на Битола

ТАБЕЛА 3.9

Активности од програмата за образование, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Семинари и конференции – основно образование	280.000	0,04 %
Наставно-образовни помагала	510.000	0,07 %
Семинари и конференции – средно образование	250.000	0,03 %

Извор: Програма за образование на Општина Битола за 2021 година

И во програмата за спорт поголем дел од предвидениот буџет е родово сензитивен, со оглед на тоа што е јасно наведено дека главна цел на програмата е унапредување на родовата рамноправност во спортот и еднакво вклучување на жените во спортот. Оттука, активностите за финансиска поддршка на спортисти/ки и на спортски клубови се родово сензитивни и може да придонесат кон поттикнување на жените да спортуваат. Значајни за родовата еднаквост се и предвидените спортски манифестации и програми за поддршка на училишниот спорт, со оглед на тоа што во програмата е наведено дека бројот на жени и на ученички учесници е важен и ќе се земе предвид при евалуација на постигнатите цели.

ТАБЕЛА 3.10

Активности од програмата за спорт и млади, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Поддршка на спортски клубови	1.500.000	4,7 %
Поддршка на индивидуални спортисти	500.000	1,6 %
Спортски манифестации	300.000	0,9 %
Програми, проекти и спортски активности на ученици	350.000	0,9 %
Програми и проекти за активности на лица со попреченост	300.000	0,9 %

Извор: Програма за спорт и млади на Општина Битола за 2021 година

Приоритет на локалните жени и мажи, кој не е предвиден во ниту една програма на Општината, е воведувањето јавен превоз, кој треба да ја зголеми мобилноста на населението и можноста за негова активација на пазарот на труд. Според жителите, во Битола има само приватен јавен превоз, кој во последно време укинал повеќе линии од руралните населени места и до нив, што довело до ограничена мобилност на жителите.

Укинувањето на линиите им ги ускратува и правата и можностите, не само на жените, туку на сите жители од приградските населби. На пример, на учениците... – жителка на Битола

Дополнително, жителите го истакнаа и проблемот со кучиња-скитници, кој го ограничува слободното и безбедно движење на жителите, особено на жените. Според нив, главниот проблем е во недостиг од служби за фаќање и згрижување на кучињата. Од Општината потврдуваат дека имаат изработено елаборат за изградба на стационар за кучиња-скитници, но дека е потребно време и финансиски средства за негова реализација.

Врие од кучиња-скитници. Страв ми е да се движам, особено со мало дете – жителка на Битола

3.3.3 Буџетска структура на активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост

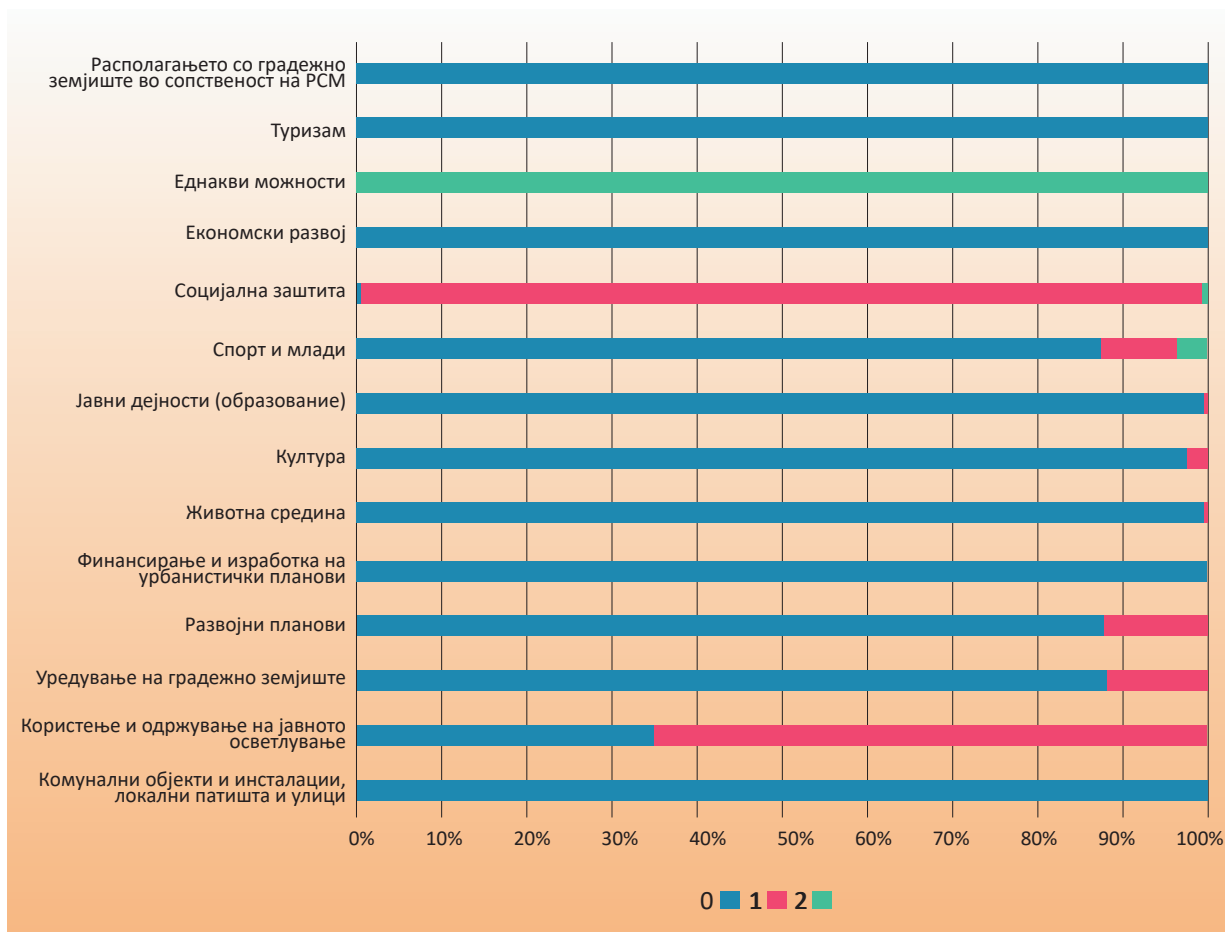
Прегледот на структурата на програмите на Општина Битола од аспект на соодветноста на активностите за родовата еднаквост е направен според дефинираните категории во дел два (со 1 и со 2 доколку се насочени кон унапредување на родовата еднаквост и 0 доколку не придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост во општината), притоа водејќи сметка за приоритетите и за потребите предизвикани од КОВИД-19.

Графикон 3.3 прави сумарен преглед на структурата на програмите на Општина Битола од родова перспектива. Притоа, од вкупно 14 програми, во девет програми има активности што се директно или индиректно

насочени кон унапредување на родовата еднаквост, односно категоризирани со 2 и со 1, соодветно. Само во три програми, активностите се директно поврзани со унапредување на родовата еднаквост, а кај другите програми, активностите се индиректно насочени кон засилување на жените. Освен кај три програми (програмата за еднакви можности, програмата за остварување социјална заштита и програмата за користење и одржување на јавното осветлување) каде што учеството на издвоените средства за унапредување на родовата перспектива во вкупната програма е значајно и нивното учество е повисоко од две третини, кај сите други програми учеството на издвоените средства за оваа цел е скромно во вкупните средства алоцирани за програмата со помалку од десет проценти.

ГРАФИКОН 3.3

Структура на програмите на Општина Битола од аспект на соодветност на активностите за унапредување на родовата еднаквост

Извор: Програми и буџет на Општина Битола за 2021 година, пресметка на авторите

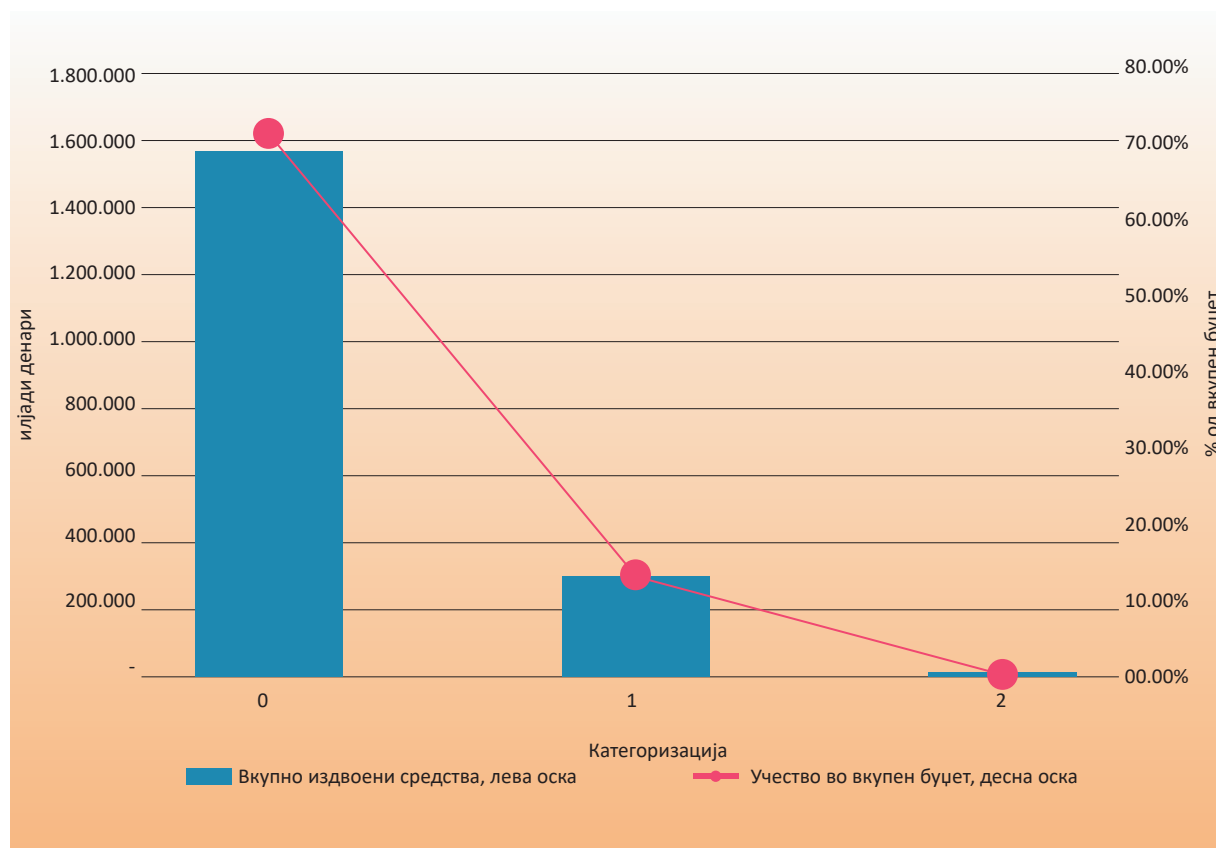
Графикон 3.4 ги претставува издвоените средства на Општина Битола за програми според соодветноста за родовата еднаквост, во вкупен износ и нивното учество во вкупниот буџет на Општината. Анализата покажува дека издвоените средства за активности што на директен или индиректен начин се поврзани со унапредување на родовата еднаквост се скромни, 6,5 процент од вкупниот буџет. Од издвоените средства, за активности и за ставки директно насочени кон поголема родова еднаквост се алоцирани само 0,08 проценти од вкупниот буџет на Општината и 13,77 проценти за активности што индиректно придонесуваат кон зголемување на еднаквите можности на жените и на мажите. Сепак, земајќи предвид дека Општина Битола располага со голем буџет во споредба со другите, во апсолутен износ издвојувањето од повеќе од 300 милиони денари е значајно.

Често, општините при буџетирањето на програмите не ги пресметуваат средствата и активностите што се

финансирани преку трансфери од централниот буџет, што од родов аспект е исклучително значајно и може да доведе до потценување на вкупно издвоените средства. Во програмата за образование на Битола овие средства се пресметани. Но, не е истиот принцип следен кај сите програми, што може да предизвика потценување или натценување на одредени програми. Таков е примерот со платите и со материјалните трошоци за детски градинки. Втор недостиг е што буџетираниот износ во програмите и ставките во Буџетот не се поистоветуваат секогаш, што може да се должи на разлики од аспект на периодот на буџетирање, каде што во програмата се евидентира вкупниот износ на потребни средства за инвестицијата, а додека во буџетот расходот се однесува само на тековната година. Таквите несовапања може да доведат до искривена слика за реалната состојба со инвестициите и преценување на инвестициите во тековната година. Ваков е случајот со капиталните инвестиции за детски градинки.

ГРАФИКОН 3.4

Издвоени буџетски средства според категоризација на програмите

Извор: Програми и буџет на Општина Битола за 2021 година, пресметка на авторите

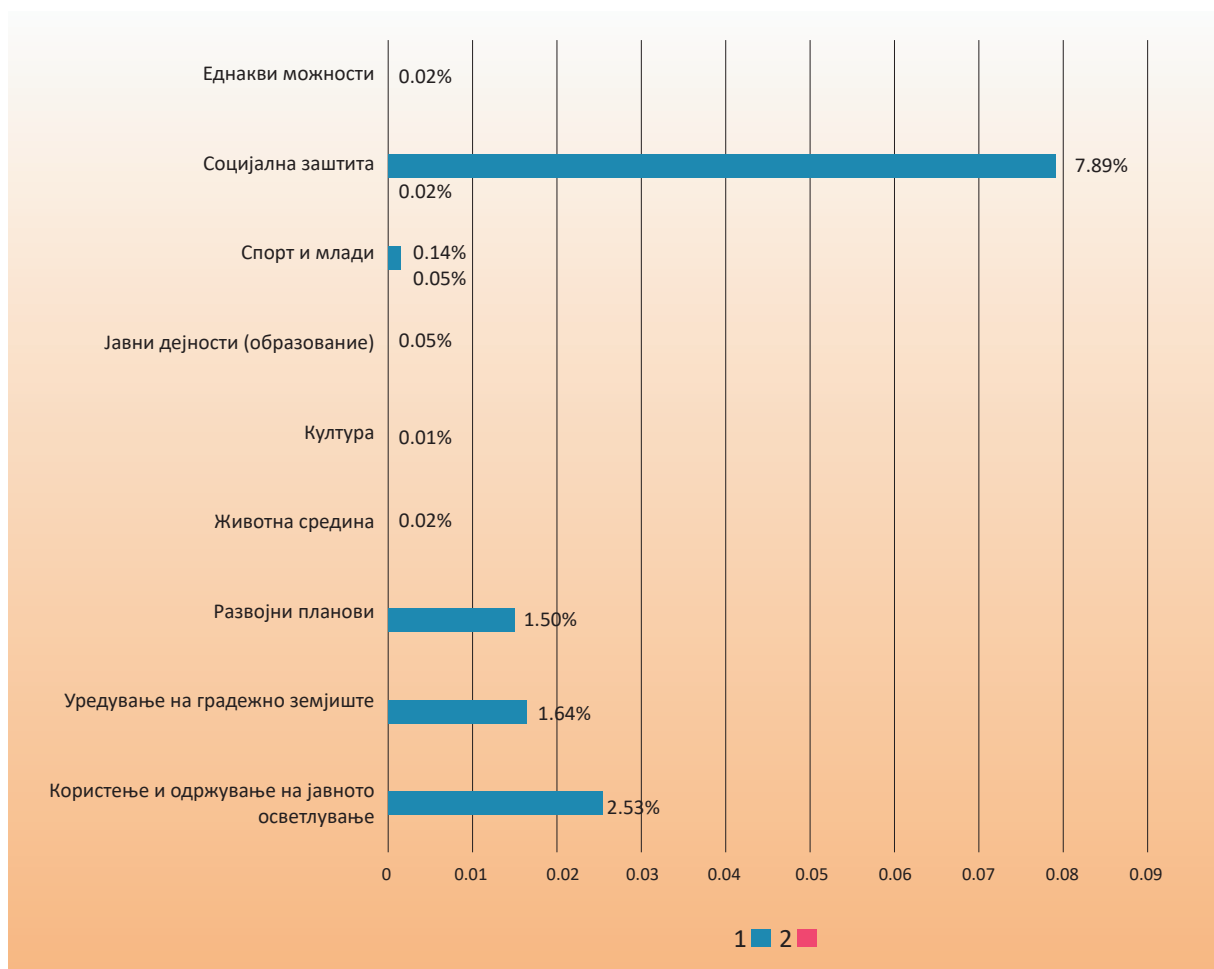
Иако средствата за активности директно насочени кон родовата еднаквост се симболични, индиректното влијание на средствата издвоени во други програми е еднакво значајно, доколку намената е во стратегиски значајни програми. Графикон 3.5 прави преглед на учеството на издвоени средства во вкупен буџет од аспект на програмата. Резултатите покажуваат дека директно издвоените средства за родова еднаквост се во програмите: еднакви можности на Општина Битола; и остварување социјална заштита; и програмата за спорт и млади, а нивното вкупно учество во буџетот е 0,08 проценти. Активностите што се индиректно насочени кон жени, пак, се во осум програми, користење и одржување на јавното осветлување на подрачјето на општина Битола (2,53 проценти од вкупен буџет), уредување градежно земјиште (1,64 процент од вкупен буџет), развојни планови (1,50

процент од вкупен буџет), животна средина (0,02 проценти од вкупен буџет), култура (0,01 процент од вкупен буџет), јавни дејности – образование (0,05 проценти од вкупен буџет), спортот и младите (0,14 проценти од вкупен буџет), и програма за остварување социјална заштита (7,89 проценти од вкупен буџет).

Од аспект на квалитет, иако малку, издвоените средства се насочени во активности, чијшто цел може да го подобри квалитетот на живот во локалната заедница. Две активности се од посебно значење за родовата еднаквост, а тоа се капитални инвестиции во детски расходи и социјална заштита на стари лица. Овие активности се особено значајни од аспект на намалување на товарот за работа и за грижа во домот поврзана со деца и со стари лица, како и потенцијално намалување на притисокот за користење боледување за грижа за деца.

ГРАФИКОН 3.5

Издвоени средства соодветни за унапредување на родовата еднаквост, според програма и категоризација

Извор: Програми и буџет на Општина Битола за 2021 година, пресметка на авторите

4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО

4.1 Движење на КОВИД-19

Првиот случај на лице болно од КОВИД-19 во општина Битола е регистриран на 28 март 2020 година и оттогаш бројот на заболени и на активни случаи постојано е во пораст, иако во периодот мај – јули 2021 година е забележано значително намалување на бројот на активни случаи, како и секаде низ земјата.

За време на пролетниот бран на ширење на КОВИД-19 во 2021 година, пак, Битола е една од најпогодените општини каде што на дневно ниво беа регистрирани повеќе од 100 заболени лица, а факторот на преносливост од 1,49 беше највисок во земјата.¹⁴

ТАБЕЛА 4.1

Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19

Период	Заболени лица	Оздравени лица	Починати лица	Активни случаи
До 31.12.2020	2.041	1.057	93	851
До 31.1.2021	3.231	2.911	149	171
До 28.2.2021	3.440	3.102	153	185
До 31.3.2021	4.419	3.495	179	745
До 30.4.2021	6.418	4.936	265	947
До 31.5.2021	6.291	5.934	302	55
До 30.6.2021	6.306	5.994	304	8
До 31.7.2021	6.328	6.006	304	18
До 31.8.2021	6.702	6.134	310	258
До 30.9.2021	7.077	6.490	320	297
До 31.10.2021	7.460	6.872	336	252
До 30.11.2021	8.654	7.665	366	623

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

4.2 Здравствена заштита на локално ниво

Инфекцијата со вирусот корона е заболување што бара специјалистички третман во посебни простории, односно одделенија. Во Битола, болничко лекување на заболените се нуди во инфективното одделение при Клиничката болница, каде што има 45 кревети за стационарно болни и 15 кревети за пациенти во дневната болница. Во ова одделение работат седум специјалисти инфектолози. Во Центарот за јавно здравје – Битола се врши тестирање за детекција на вирусот, а ваква услуга е достапна и во специјалната болница за гинекологија и акушерство „Плодност“ – Битола.

За време на пролетниот бран 2021 година, кога Битола беше жариште на пандемијата и една од најпогодените општини, лекување на заразените лица се нудеше и во другите болнички одделенија, освен во инфективното одделение.

4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот

Во насока на намалување на негативните последици од пандемијата и помош на жителите на општина Битола, Општината го зголеми буџетот за еднократна финансиска помош на жителите погодени од пандемијата за 1,5 милион денари и подели социјални пакети со храна и со хигиенски средства во износ од 100 илјади денари. Заради зголемување на свеста на населението за заштита од пандемијата, Општината презеде активности за едукација и информирање на ромското население за правилно одржување хигиена за време на пандемијата, како и едукација за зголемување на свеста за потребата од вакцинација.

Со цел нормално следење на наставата на далечина од страна на ученици од социјално загрозувани семејства што не поседуваат соодветни уреди, преку донации од локални компании и поединци, Општината обезбеди одреден број таблети што беа донирани на ученици од социјално ранливи семејства

¹⁴ <https://360stepeni.mk/vo-bitola-za-10-dena-dvojno-zgolemen-brojot-na-aktivno-bolni-od-kovid-19/>

5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА БИТОЛА ПО КОВИД-19

5.1. Реализација и ребаланс на општинскиот буџет

Општина Битола во текот на 2021 година (до септември) направи еден ребаланс на буџетот за тековната година. 2020 година беше специфична година, локалната самоуправа беше засегната од кризата предизвикана од КОВИД-19, што се одрази на вкупната реализација на активностите. Реализацијата за 2020 година и промените направени со ребалансот се прикажани на графикон 5.1. Притоа промената ја претставува разликата на буџетската категорија со ребалансот / реализацијата, во однос на иницијалниот буџет.

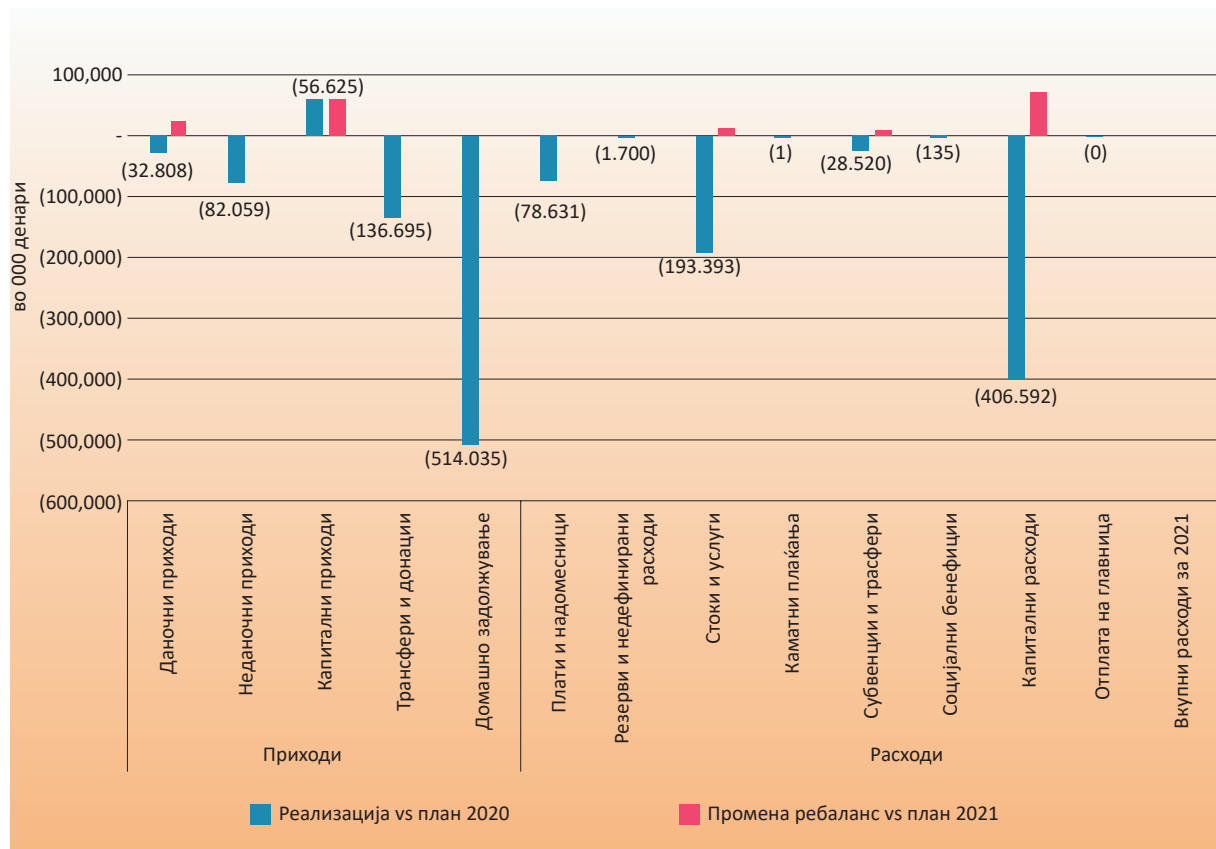
Анализата на приходите покажува дека со ребалансот на буџетот во 2021 година има зголемување на сите категории приходи, за разлика од 2020 година, кога има пониска реализација кај сите категории приходи. Сите категории и со основниот буџет за 2021 година и со ребалансот се на нивото од пред пандемијата. Тоа покажува дека општина Битола била погодена од кризата предизвикана од КОВИД-19, но забележува фаза на заздравување во 2021 година и враќање на нивото од пред пандемијата. Сепак, најголемо зголемување за 2021 година во апсолутен износ има кај категоријата капитални приходи, додека во 2020 година најголемо апсолутно намалување има кај трансфери и донации, што, најверојатно, се должи на помали трансфери од централната власт (главно поради наставата преку интернет и затворените градинки). Поголемите приходи во 2021 година ѝ

овозможуваат на општина Битола да ги надомести пониските реализации на активностите засегнати од кризата предизвикана од КОВИД-19. Процентуално, најголем пад во 2020 година има кај неданочните приходи, што упатува на тоа дека вкупниот економски потенцијал на бизнис-секторот во општина Битола бил засегнат од кризата предизвикана од КОВИД-19.

Позитивниот тренд во 2021 година се отсликува на страната на расходите, па, така, кај четири од осум категории има зголемување, за споредба со 2020 година, кога има намалување кај речиси сите категории. Најголемо зголемување има кај капиталните расходи, кои истовремено имаа најголема пониска реализација во 2020 година. Поголема алокацијата на средства во развојната компонента во време на заздравување од криза е значајна за побрзо заздравување и создавање потенцијал за повисок локален економски пораст. Од родов аспект, тоа создава можност да се изградат инфраструктурни предуслови што ќе создадат повисока родова еднаквост. Зголемувањето на категоријата стока и услуги е значајно. Доколку зголемените средства се во насока на соочување со кризата предизвикана од КОВИД-19, или директно насочени кон поддршка на родовата еднаквост, ваквиот пораст може да биде оправдан. Пораст има и кај категоријата субвенции и трансфери. Од родов перспектива, ваквата промена може да се одрази позитивно, особено доколку се однесува на активностите што во дел 3.3 се категоризирани како соодветни за унапредување на родовата еднаквост во општината.

ГРАФИКОН 5.1

Ребаланс на буџетот на Општина Битола, преглед на промената на приходи и на расходи

Извор: Буџет на Општина Битола за 2021 година донесен на 67. седницата одржана на ден 28.12.2020 година; ребаланс на буџет за 2021 година, донесен на 76. седница, одржана на 7.6.2021 година; завршна сметка за 2020 година, пресметка на авторите

5.2. Влијание на ребалансот врз годишните програми што придонесуваат кон родова еднаквост

Ребалансот на буџетот на Општина Битола за 2021 година се одрази позитивно врз програмите што содржат активности што се директно или индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, како што е наведено во дел 3.3. Табела 5.1 прави преглед на промените во финансиските средства алоцирани во програми со родово специфични активности во 2021 година и реализација во 2020 година. Вкупно, буџетските расходи во 2021 година беа зголемени за 12 проценти, додека буџетот за активностите што треба да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост, во просек, беа зголемени за 18 проценти. Споредбено, во 2020 година, вкупниот буџет и родово специфичните активности беа засегнати, па, така, вкупниот буџет има пониска реализација од 32 проценти, додека активностите со родово перспектива беа намалени за четири до 11 проценти. Тоа укажува на тоа дека овие активности биле во голема мера заштитени во текот на кризата и го следеле порастот на вкупните приходи во 2021 година, со посилен интензитет. Од девет програми со активности со родово перспектива, кај активностите од три програми (уредување градежно земјиште, одржување на јавното осветлување и социјална заштита) има зголемување, додека кај другите програми нема промена со ребалансот за 2021 година. За споредба, во 2020 година кај шест од девет програми има пониска реализација на буџетот, а само кај една програма се реализирани повеќе средства од иницијалниот буџет. Кризата предизвикана од КОВИД-19 најмногу се одрази на реализацијата на програмите со капитални инвестиции, па, така, програмата за развојни планови и уредување градежно земјиште беше со најголеми отстапки во реализацијата од иницијалниот план и достигна до помала реализација за 63 проценти и 34 проценти, соодветно. Планираните средства за изградба на детска градинка во АРМ, пак, воопшто не се реализирани. Освен намалениот капацитет на градинките во согласност со протоколите за заштита од КОВИД-19, во дел 1.4 видовме дека и пред пандемијата во општината имало 556 деца што не

биле згрижени поради недостиг од слободни места, што го потврдува недоволниот капацитет на постојните детски градинки. Тоа значи дека инвестициите во нови детски градинки и / или зголемување на постојните капацитети треба да биде врвен приоритет на локалните и на националните власти. Тоа индиректно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница, преку намалување на домашните обврски на родителите, најчесто мајките, но и нивна активација на пазарот на труд и, со тоа, намалување на родовиот јаз во вработувањето.

Слично, пониска реализација од 11 проценти е забележана и кај програмата за остварување социјална заштита, иако постојат разлики меѓу активностите во рамки на оваа програма. Па, така, во време на пандемија, програмата повеќе средства насочила кон генерално ранливата категорија граѓани, преку реалокација на средства во еднократна парична помош на физички лица, за сметка на активностите за посебните категории граѓани (стари лица, ран детски развој, лица со попреченост и деца Роми). Иако на ваков начин се олеснуваат критериумите и еднократната парична помош станува подостапна, во услови на пандемија, на ваков начин, се зголемува ризикот кај маргинализираните лица од посебните категории. Во поголем дел мерките и програмите што ја ублажуваат социјалната ранливост и негативните ефекти од КОВИД-19 беа дистрибуирани преку централниот буџет. Кризата предизвикана од КОВИД-19 ги запре децениските позитивни трендови на намалување на стапката на сиромаштија и на невработеност. Стапката на релативна сиромаштија се зголеми за 1,2 процентни поени (од 22,5 проценти на 23,7 проценти), што претставува околу 25.000 лица втурнати во сиромаштија како последица на кризата¹⁵. Пандемијата ги погоди речиси сите. Но, ранливите категории граѓани се чини дека се позасегнати, како што се семејствата со повеќе деца. Па, така, процените се дека кризата предизвикана од КОВИД-19 ја зголеми детската сиромаштија од 29,3 проценти пред кризата, на 33,3 проценти за време на кризата и втурна во релативна сиромаштија дополнителни 16.000 деца¹⁶. Девојчињата се во неповолна положба во однос на паѓање во сиромаштија, иако пандемијата ја зголемува релативната стапка на сиромаштија за двата пола речиси еднакво. Олеснетите услови

¹⁵Finance Think (2020) Колку КОВИД-19 ќе ја зголеми сиромаштијата во Северна Македонија? Бриф за политиката бр. 43 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје

¹⁶UNICEF (2020) Социјалните и економските ефекти од КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: брза анализа и препораки за политиката

за добивање гарантирана минимална помош имаат потенцијал да придонесат за намалување на екстремната сиромаштија за околу една четвртина, односно да извлечат од екстремна сиромаштија 24 илјади лица. Исто така, мерката 14.500 денари по вработен придонесе да се зачуваат од 50 до 65 илјади работни места изложени на ризик да бидат изгубени (Finance Think, 2020 година)¹⁷. Сепак, една од клучните мерки што имаат вградена родова перспектива е мерката за продолжувањето на платеното родителско отсуство од работа поради бременост, породување, родителство и посвојување. Според податоци на Фонд за здравствено осигурување, оваа мерка ја искористија 4.655 родители (доминантно мајки) и беа потрошени 363 милиони денари. Наодите од истражувањето на UN Women (2020 година)¹⁸ покажаа дека оваа мерка е искористена само од вработени жени од урбаните населени места.

Слично, во 2020 година има намалување и кај активностите по оперативниот план за родова еднаквост, кои се дел од програмата за социјална заштита. Планираниот износ е преполовен поради неможноста да се реализираат сите предвидени активности во време на пандемија.

Поволните трендови во закрепнување на општината од кризата предизвикана од КОВИД-19 се одразуваат и кај некои од програмите со родова перспектива во 2021 година. Најголемо зголемување од 23,4 милиони денари има кај програмата за уредување градежно земјиште (за 73 проценти). Програмата за социјална заштита има зголемување од 16,9 милиони денари (10 проценти), иако постојат разлики меѓу ставките. Па, така, најголемо зголемување има кај активностите за детски градинки. На ваков начин се прави корекција на пониската реализација на овие средства во 2020 година и упатува на тоа дека детските градинки во општина Битола се во функција на граѓаните, што е од особено значење за родовата еднаквост. Сепак, една од значајните ставки од оваа програма, која е во насока на заштита на лицата со попреченост, е целосно скратена.

Земајќи ги предвид искуствата од минатите години, кога иако иницијалните планови се оптимистички, реализацијата потфрла, Општината треба да направи напор алоцираните средства за унапредување на родовата еднаквост да ги реализира во целост.

ТАБЕЛА 5.1

Промени во буџетот на програмите со родова перспектива, настанати со ребалансот за 2021 година и реализација во 2020 година; во илјади денари

Програма	2020	Ребаланс 2020	2020 - Промена во %	Буџет 2021 - K1	Буџет 2021-K2	Ребаланс 2021	Промена во апсолутен износ	Промена во%
Вкупен буџет	2.199.742	1.490.770	-32%	2.165.719	-	2.422.824	257.104	12%
Програма за користење и за одржување на јавното осветлување на подрачјето на општина Битола	30.061	41.673	39%	54.700		67.287	12.587	23%
Поправка и одржување улично осветлување (град)	6.000	3.983	-34%	4.000		4.000	-	
Поправка и одржување улично осветлување (рурални средини)	3.920	3.724	-5%	3.500		3.500	-	
Поправка и одржување улично осветлување (тековно одржување - замена на живини, натриумови и флуоресцентни светилки со ЛЕД-светилки заради поголема енергетска ефикасност на целиот систем за улично осветлување)	11.802	27.911	137%	26.500		38.500	12.000	45%

¹⁷Finance Think (2020 година) Дали беше неопходна финансиската поддршка на фирмите за задржување на работните места во време на КОВИД-19? Бриф за политиката број 41 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика

¹⁸UN Women (2020) Влијанието на КОВИД-19 врз жените и мажите во Северна Македонија

Изградба на капацитети во енергетиката	5.070	1.232	-76%	6.166		7.747	1.581	26%
Реконструкција на капацитети во енергетиката	3.269	4.822	48%	14.534		13.540	(994)	-7%
Програма за уредување на градежно земјиште на општина Битола	29.330	19.488	-34%	35.610	-	61.501	25.890	73%
Изградба на капацитети за водоснабдување – доведен цевковод до населба Брусник				309		309	-	
Изградба на други објекти	6.849	4.619	-33%	11.783		35.176	23.393	199%
Санација на тротоари и на улици со бетонски плочки	7.554	8.032	6%	10.000		10.000	-	
Реконструкција на капацитети за водоснабдување	14.927	6.837	-54%	13.518		16.015	2.497	18%
Програма за развојни планови на општина Битола	15.445	5.735	-63%	32.407	-	32.407	-	
Изградба на детска градинка во АРМ	10.900	-	-100%	26.039		26.039	-	
Изградба и реконструкција на системи за водоснабдување	4.545	5.735	26%	6.368		6.368	-	
Програма за животна средина				400	-	400	-	
Проект Екоофанзива				400		400	-	
Програма на Општина Битола за култура	250	250	0%	250	-	250	-	
„Мал битолски Монмартр“ – детско ликовно студио	250	250	0%	250		250	-	
Програма за јавни дејности (образование) во општина Битола	1.090	1.090	0%	1.040	-	1.040	-	
Семинари и конференции – основно			280		280	-		
Наставно-образовни помагала				510		510	-	
Семинари и конференции – средно				250		250	-	
Програма за активностите од областа на спортот и младите	4.000	3.560	-11%	2.950	1.000	3.950	-	
Поддршка на активностите на спортските клубови / здруженија регистрирани на подрачјето на општина Битола	2.000	1.510	-25%	1.500		1.500	-	
Поддршка на индивидуалните спортисти/ки, кои со своите резултати достоино ја претставуваат општината на репрезентативно ниво	-		500		500	-		
Спортски манифестации	500	950	90%	300		300	-	
Програмите, проектите и спортските активности на учениците, со посебен акцент на реализирање на спортски активности и натпревари на учениците од основните и средните училишта на подрачјето на општина Битола	500	300	-40%	350		350	-	
Женски спортски здруженија	1.000	800	-20%		1.000	1.000	-	

Програми и проекти за активности на лица со посебни потреби	300		300	-				
Програма за остварување социјална заштита во општина Битола / акционен план	8.751	7.692	-12%	170.877	450	188.202	16.875	10%
Еднократна парична помош на физички лица	4.350	5.500	26%	5.000		6.000	1.000	20%
Социјална заштита на стари лица – обука за негуватели на лица во домашни услови		450	450	-				
Социјална заштита на стари лица – центар за активно стареење	50	30	-40%	50		50	-	
Ран детски развој – надоместок за партиципација на деца од детските градинки	200	94	-53%	200		200	-	
Ран детски развој – инклузија на деца Роми	640	93	-85%	540		540	-	
Социјална заштита на лица со попреченост	2.899	1.815	-37%	4.080		-	(4.080)	-100%
Намалување на сиромаштијата и социјална исклученост	613	161	-74%			-	-	
Формирање мултифункционални центри од отворен тип со посебен акцент на ранливи категории граѓани	1.000		1.000	-				
Превенција и еднакви можности во општествената, здравствената и социјалната заштита на лица од ранливи групи	100		100	-				
Центар за советување за кариера и за здравје		-	0	350	350	100%		
Детски градинки, плати и материјални трошоци	178.295	178.295	0%	159.907		179.512	19.605	12%
Програма за еднакви можности	262	120	-54%		500	500	-	
Вкупно издвоени средства без детски градинки	89.190	79.609	-11%	138.327	1.950	176.024	37.697	25%
Вкупно издвоени средства	267.485	257.904	-4%	298.234	1.950	355.536	57.302	18%

Извор: Програми и буџет на Општина Битола за 2021 година донесен на 67. седницата одржана на ден 28.12.2020 година; ребаланс на буџет за 2021 година, донесен на 76. седница, одржана на 7.6.2021 година; програми и завршна сметка за 2020 година, пресметка

6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Воспоставување еднакви можности, третман и статус на жените и на мажите во општеството е активност што треба континуирано да се спроведува на сите нивоа на власт и од сите клучни фактори во општеството, со цел намалување на минимум на родовиот јаз што постои во клучните сфери на дејствување и живеење. Општините, како посебни организациски субјекти, се едни од клучните субјекти одговорни за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Во согласност со Законот за еднакви можности на жените и на мажите, тие се должни да формираат комисија за еднакви можности што учествува во создавање и во спроведување на сите локални планови, програми и стратегии со цел принципот на еднакви можности да се вгради во сите локални стратегиски документи.

Во Општина Битола е формирана комисија за еднакви можности, како постојно тело, чиешто членови најчесто се менуваат со промена на власта или на градоначалникот, а која не учествува во подготовка и во одобрување на локалните годишни програми. Со цел вклучување на принципот на еднакви можности во сите локални програми, **Општината треба да ја вклучи комисијата за еднакви можности во подготовка и разгледување на сите локални стратегиски документи** насочени кон социјална и здравствена заштита, образование, економски развој, одржување паркови, зеленило, градежно земјиште, унапредување на спортот и на животот на младите во локалната заедница и слично. Дополнително, со цел спроведување суштински промени во родовата еднаквост во заедницата, неопходна е **алокација на поголема сума буџетски средства** во локалниот буџет и во соодветните програми.

Освен активностите од програмата за еднакви можности на жените и на мажите, само уште во програмите за спорт и социјална заштита се идентификувани активности што може директно да ја унапредат родовата еднаквост во општината, но за нивно спроведување се издвоени само 0,08 проценти од вкупниот буџет, што е многу мала и незначителна сума.

Во другите локални програми се идентификувани активности што може индиректно да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, како на пример финансиска поддршка на социјално загрозени лица, активности за поддршка

на стари лица и на лица со попреченост, поддршка на наставен кадар преку обуки и конференции, изградба и реконструкција на водоснабдување и сл. Но, овие активности се дел од само осум, од вкупно 14 локални програми (локален економски развој, социјална заштита, образование, спорт, култура, јавно осветлување, уредување градежно земјиште), што повторно укажува на тоа дека во една половина од локалните програми принципот на еднакви можности и различните потреби на жените и на мажите не се земени предвид. Дополнително, за финансирање на овие активности се издвоени само 6,4 проценти од буџетот на Општината. Оваа сума е релативно ниска и не може да придонесе кон значително подобрување на положбата на жените во локалната заедница. Оттука, препорачуваме **вградување на принципот на еднакви можности во сите или во поголем дел од локалните програми, преку планирање активности што (ин)директно ќе ја подобрат родовата еднаквост, соодветно на утврдени состојби и анализа на потребите на жените и на мажите и издвојување поголеми средства од локалниот буџет насочени кон воспоставување еднакви можности за жените и за мажите во општината.**

Во согласност со наодите од ова истражување, главен приоритет за Општината треба да биде развој на активности насочени кон следниве категории лица: деца на предучилишна возраст, лица со попреченост и стари лица. Имено, во **програмата за социјална заштита**, локалните власти треба да ги заштитат и во целост да ги реализираат финансиските средства алоцирани кон лицата со попреченост. Со оглед на неискористениот капацитет на постојниот дневен центар, Општината треба дел од своите активности да ги насочи **кон промоција и зголемување на свеста на родители на деца со попреченост за услугите што ги нуди дневниот центар за лица со попреченост.** Вклучувањето на децата со попреченост во овој центар може значително да ги намали обврските на родителите за нивно негување, особено на мајките, и, од друга страна, да влијае врз нивна активација на пазарот на труд, што директно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во општината. Сепак, треба да се земе предвид и возраста на корисниците на овој центар и да се направи приспособување на програмите што се користат со цел да одговараат на нив. Дополнително, во

програмата се потребни активности за зголемување на капацитетот за згрижување деца на предучилишна возраст, што е значајно за унапредување на родовата еднаквост во иста насока како и активностите за лица со попреченост. Услуги за социјална заштита на стари исцрпени лица се, исто така, потребни, со цел намалување на товарот врз членовите на семејството, најчесто жените што се грижат за овие лица.

Локалното население ја истакнува потребата од **воведување целодневна настава во основните училишта** во општината, со цел давање можност на родителите што се грижат за овие деца да се активираат на пазарот на труд со цело работно време. Со оглед на тоа што оваа активност би придонела кон унапредување на родовата еднаквост во општината, препорачуваме во **програмата за образование** да се обезбедат финансиски средства за нејзино спроведување.

Иако Општината обезбедува буџетски средства за одржување паркови и зеленило, жителите на општината го истакнуваат недостигот од зелени површини и нивно редовно одржување. Со оглед на тоа што оваа активност го подобрува квалитетот на слободното време на родителите, најчесто на мајките и на нивните деца, препорачуваме во **програмата за уредување градежно земјиште** да се предвидат активности за **реконструкција на постојните бетонски паркови со зелени површини и ангажман на соодветно обезбедување со цел нивна заштита од уништување**. Жителите/ките на општината го истакнуваат проблемот со недостиг од тротоари и слободен простор за движење, особено на родители со детски колички и на лица со попреченост, што настанува поради недостигот од паркинг-места, односно користење на тротоарите за паркирање. Оттука, препорачуваме во програмата за уредување градежно земјиште да се алоцираат буџетски средства за **уредување на тротоарите и на пешачкиот простор со цел непречено движење на сите жители/ки**.

Во Битола има недостиг од јавен превоз, особено до руралните населени места и од нив, а голем проблем прави и слободното движење на кучиња-скитници низ градот. И двата проблема ја ограничуваат мобилноста на населението, особено на жените, па неопходно е нивно решавање со цел унапредување на родовата еднаквост. Оттука, препорачуваме во некоја од локалните програми да се предвидат средства за **воведување јавен превоз и линии до руралните населени места и од нив, како и средства за фаќање и згрижување на кучињата скитници**.

Кризата предизвикана од КОВИД-19 се одрази негативно на буџетот на Општина Битола. Вкупно, **буџетските расходи беа намалени за 32 проценти, додека ставките што треба да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост, во просек, беа намалени за 4 до 11 проценти, што укажува на тоа дека овие ставки биле заштитени во споредба со другите ставки**. Заздравувањето од кризата се отсликува во буџетот за 2021 година и иницијалниот буџет е на ниво од пред пандемијата. Ваквиот поволен тренд е во корист на родово одговорните програми и активности, каде што со ребалансот на буџетот има зголемување на алоцираните средства за 18 проценти, што е поголемо од општото зголемување на буџетот за 12 проценти. Сепак, овие зголемувања се, главно, од активности што на индиректен начин придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост. Оттука, **Општина Битола во спроведувањето на буџетот за 2021 година и, особено, при потенцијална потреба од дополнителен ребаланс, треба да ги заштити од кратење директните ставки што придонесуваат кон поголема родова еднаквост. Исто така, треба да ги реализира во целост средствата за социјална заштита на лицата со попреченост, како и на средствата што на индиректен начин придонесуваат за родова еднаквост, особено инвестициите во детски градинки**.

Програмите на Општина Битола за 2021 година се речиси идентични на планираните за претходната 2020 година, но, сепак, воведувањето на некои активности укажува на тоа дека при нивното создавање се земени предвид променетите потреби на населението предизвикани од пандемијата на КОВИД-19. Генерално, кризата предизвика намалување на доходот на населението поради намален обем на работа или изгубени работни места, и зголемена потреба од уреди за следење на наставата на далечина, а Општина Битола во програмите за 2021 година има алоцирано повисок буџет за 650 илјади денари за финансиска помош на лица изложени на социјален ризик, како и средства за набавка на таблети со цел олеснување на следењето на наставата на далечина на ученици/чки од социјално загрозувани семејства. Со цел следење на потребите и приоритетите на локалните жители, Општината треба **при планирање нови програми да ги вклучи жените и мажите во процесот на создавање на локалните стратески документи за да добие јасна слика за променетите потреби и приоритети со цел создавање родово специфични активности што ќе одговорат на потребите на жените и на мажите погодени од пандемијата**.

7. Анекси

Анекс 1. Програма за еднакви можности на Општина Битола за 2021 година

Активност	Буџет
Воведување родов пристап во креирање политика	-
Изработка на стратегија за еднакви можности 2021-2025 година	-
Обуки за родов интеграција на вработените и на советот	-
Унапредување механизам за обезбедување родово разделени податоци во програмите и во извештаите што се разгледуваат од советот	-
Воведување механизам за обезбедување родово разделени податоци за внатрешната организација на институциите и на училиштата	-
Унапредување механизам за следење родово еднакви резултати	-
Зголемување на учеството на жените и на мажите во донесувањето одлуки и во пристапот до ресурси	-
Засилување жени / мажи идни раководители преку работилници	-
Ефективно учество во институциите и во донесувањето одлуки	-
Родова еднаквост преку образование	70.000
Спроведување обука со ученици од средните училишта за засилување на капацитетите за препознавање и подигање на свеста за родово базирано насилство	20.000
Квалитативна анализа на причините за помал опфат на девојчиња во некои училишта	20.000
Премостување на родовиот јаз во технички науки	20.000
Таблети / компјутери или претплата за интернет за деца што не можат да следат настава преку интернет	
Поддршка на образовните потреби на деца во училишна возраст (самохрани и ниско образовни родители)	10,000
Родова еднаквост преку култура	-
Промоција на родово рамноправност – прослава на Меѓународниот ден на женските права 8 Март	
Поставување хибридни култури настани од уметнички	-
Родова еднаквост преку медиуми	65.000
Обука за новинари за родово еднаквост	-
Истражувачки студии за нерамноправност	-
Организирање кампања за засилување на самовербата на жени жртви на семејно насилство за самовработување	50.000
Дигитализација на микробизнис (услуги) во сопственост на жени	-
Кампања за еднаква поделба на товарот на домот	15.000
Родова еднаквост преку здравство	45.000
Подигање на свест за репродуктивно здравје	30.000
Подигање на свеста на средношколската младина за опасностите од сексуалнопреносливите болести во насока на нивна превенција	15.000
Родова еднаквост преку социјална заштита	15.000
Родова анализа на корисниците на социјалната помош што се доделува од општината	-
Подобрување на квалитетот на животот на возрасните мажи и жени	15.000
Психосоцијално советувајќиште и групи за поддршка (осаменост, насилство и сл.) - со невладини.	-
Родова еднаквост преку спорт	-
Поддршка на женски фудбалски и кошаркарски клубови	
Еднократна парична награда за женски спортски клубови	-
Родова еднаквост преку активности против родово основано насилство и трговија со луѓе	60.000
Организирање едукативни работилници со цел на информирање за сите форми на насилството и превенција од трговија со луѓе	30.000
Организирање активности насочени кон подигнување на свеста за своите фундаментални права, промовирање на женските човекови права и родовата еднаквост и препознавање дискриминација	30.000
Родова еднаквост и економското засилување на жената	60.000
Подигнување на свеста на руралната жена	20.000
Климатските промени и влијанието врз земјоделството	20.000
Зголемен број жени-претприемачи (отворени денови, едукација за сопствен бизнис)	-
Олеснет пристап на жените до пазарот на труд (промотивни денови за активните мерки за вработување)	20.000
Соработка на локалните КЕМ од Пелагонија	30.000
Соработка на локалните комисији за еднакви можности во Пелагонискиот регион	30.000

